

СТАНОВИЩЕ

на доц. д-р Николай Димитров Кочанков
за научната дейност на гл. ас. д-р Ирина Любомирова Огнянова,
единствен кандидат в конкурса за академичната длъжност
„доцент“, обявен в Държавен вестник бр. 50 от 17 юни 2014 г.
от Института по балканистика с Център по тракология „проф.
Александър Фол“ при БАН в професионално направление 2.2.
история и археология, научна специалност нова и най-нова обща
история (нова и най-нова история на Хърватия)

Научните интереси на гл. ас. д-р Огнянова са ориентирани предимно към новата и най-новата история на Югославия, както и към възстановяването и развитието на хърватската държава в годините на Втората световна война. За участието си в конкурса д-р Огнянова е представила 1 монография, 12 студии, 6 статии, 1 рецензия. Тази научна продукция обхваща значителен период от време – от междувоенния период до 90-те г. на миналия век, като основен акцент в нея са историческите корени, форми и взаимодействия на модерния хърватски национализъм. По този начин научните трудове на д-р Огнянова представляват по-нататъшно, усърдно следвано през годините след защитата на докторската ѝ дисертация развитие на нейната компетентност. Както се вижда от представените автобиографични данни, цялостното формиране на тази продукция е свързано с няколко специализации в авторитетни изследователски центрове в Париж, Флоренция, Виена, участия в международни научни проекти и в научни проекти на Института за балканистика, продукт е на продължителна научна дейност, изразяваща се и в участие в редица международни и национални научни конференции, включване в експертни разработки и др. Научните трудове на д-р Огнянова имат безспорен приносен характер, разработвайки една слабо представена в българската историография проблематика, при това включвайки в научен оборот богат документален материал от архивите в Загреб, Белград, Вашингтон.

Монографията „Католическата църква и усташкият режим в Хърватия (1941-1945)“ представлява несъмнен интерес. Разработването на това ново за българската

историография изследователско поле от страна на млад учен с подготовката и амбицията на д-р Огнянова е създало продукт, чиито внушения тепърва ще бъдат осмисляни. Въпросът за връзката между усташкото управление (1941-1945 г.) и Католическата църква според авторката заслужава специално внимание, защото повече от половен век е интерпретиран с националистически и идеологически пристрастия. Монографията е опит да се запълнят определени празноти в историческата литература като се изследва дейността на Католическата църква в Хърватия по време на Втората световна война и се разкрие нейната роля на защитник на хърватските национални интереси като опозиция на властта и провежданата от нея политика на краен национализъм.

Авторката си е поставила задачата да изследва редица аспекти на отношенията между католическата църква и усташкия режим. Комплексният характер на темата предполага добра библиографска осведоменост, каквато д-р Огнянова несъмнено е показала. Плодотворна се е оказала и работата ѝ в Държавния архив на Хърватия, откъдето е привлечен значителен архивен материал.

Достойнство на изследването е, че освен коректна реконструкция на фактите, то предлага и убедителна интерпретация на поставените проблеми. Добре осмислена е ролята на национализма при взаимодействието на различните, а често и противоположни идейни и философски постановки на католицизма и усташеството. Проследена е еволюцията на държавотворните идеи на усташите от ранните им виждания до водещите политически концепции на епохата, пречупени през призмата на взаимоотношенията католицизъм – държава. Осветлен е историческият конфликт между държавата и църквата в процеса на институционализиране на идеята за национална държава. Анализират се идейните и историческите източници на политическа аргументация на католицизма. Международният статут и действията на Светия престол се разглеждат на фона на религиозните и политическите проблеми в Независимата държава Хърватия.

Предизвикателство за авторката е било да изследва проблеми, слабо или едностранчиво разработени от съвременната историография, както и да коригира някои неиздържали напора на времето интерпретации.

По-конкретно в монографията са разработени темите: Религиозният въпрос в теорията и практиката на усташкото движение; Католическата църква и идеята за независима хърватска държава; Католическата църква и усташкото управление;

Ватиканът и Независимата държава Хърватия. По този начин изследването реално обогатява съвременната българска историография, доколкото тези проблеми не са били обект на научен интерес, а същевременно принадлежат към едно актуално научно направление, изучаващо национализма и източниците на национална идентичност.

Проявен е афинитет към изследването и интерпретирането на редица дискуссионни проблеми. Възлов проблем и един от най-спорните въпроси в историческата литература е този за усташкия национализъм, породил дебат за различията между краен национализъм и фашизъм, авторитаризъм и тоталитаризъм. Огнянова търси корените на усташката идеология в чистия хърватски национализъм от XIX в. Усташката идеология не е застинала идеологическа система – в периода 1929-1945 г. тя бележи значителна еволюция. Сходството между усташката идеология с фашизма и националсоциализма се дължи на пълната зависимост, в която изпада страната от Германия и Италия през военния период, а доколкото има фашистки елементи, то те са привнесени имитативно отвън. Тези аргументи са дали основание да се заключи, че усташкото движение не може да се квалифицира като част от европейския фашизъм от 30-40-те години на XX в. Усташите заимстват от фашизма и националсоциализма не толкова идеологията, колкото методите на борба и управление.

Една от същностните черти на усташката идеологическа система, слабо разработена в съвременната историография, е тази за връзката католицизъм – национализъм. Между католицизма и хърватския национализъм съществува неразривна връзка. Хърватските религиозни убеждения и патриотичните чувства са тясно преплетени. Поради това католицизмът се възприема като присъща черта на хърватизма.

В подкрепа на тези твърдения д-р Огнянова привежда редица примери за обвързването на католицизма и национализма от практиката в Хърватия и Словакия в годините на Втората световна война. Десетилетия наред режимите в тези страни са определяни като „клерофашистки“. Напоследък се забелязва обратен процес. Хърватските автори стигат до другата крайност, като напълно отричат връзката на хърватския краен национализъм с католицизма. Тази теза обаче е пропагандна и обслужва определени политически цели. Тук бих добавил, че още в хода на Втората световна война проф. Л. Владикин определя Словакия като национално-авторитарна, християнски-справедлива държава, в която „самоуправление и водачество, лични права и задължения към народната общност, се преплитат в завидна хармония”.

Друг спорен въпрос е този за отношенията държава – църква в Хърватия през периода 1941-1945 г. На полето на историографията хърватските и сръбските автори прокарват непримиримо своите национални тези. Въпросът за ролята на архиепископ Алойзие Степинац по време на Независимата държава Хърватия е особено актуален. Почитан в Хърватия като мъченик и борец за човешки права, в Сърбия той е заклеймяван като подбудител и проводник на политиката на геноцид срещу сърби и евреи, провеждана в НДХ.

Д-р Огнянова е акцентирала и върху факта, че в по-старата историческа литература, а и в някои съвсем нови англоезични публикации се застъпва тезата за подкрепата на усташкия режим от католическото духовенство в Хърватия, както и от Ватикана. В изследването са дадени редица примери, които убедително доказват, че подобна теза е валидна само през първите месеци след създаването на НДХ, но не и през целия период на усташкия режим.

Отношенията църква – държава съвсем не са толкова идилични, колкото ги представя усташката пропаганда. На базата на богат изворов материал д-р Огнянова е направила сериозен опит за преоценка на възгледите за ролята на Католическата църква по време на войната в Хърватия. Духовенството в НДХ, както и Ватиканът не приемат факта, че Павелич се опитва да постави църквата под свой контрол. Въпреки че използва силата на католицизма и слага външен католически етикет на цялата си дейност, той няма намерение да засилва позициите ѝ в страната. Един диктаторски режим не би търпял конкуренцията на една мощна институция, каквато е църквата. В крайна сметка престижът на Католическата църква в хърватското общество е толкова голям, че с непоследователното си и отчасти враждебно отношение към нея усташите губят популярност и отблъскват голяма част от традиционно религиозните хървати от своята политика.

Д-р Огнянова е осветлила и един друг конфликтен момент в отношенията църква – държава. Католическата църква отстоява правото на малцинствата на културна и езикова обособеност. Загребският архиепископ Степинац съветва властите да спазват човешките и политическите им права, за да ги превърнат в лоялни граждани. Открито се осъжда политиката на етническо прочистване на хърватските земи, гоненията срещу сърби и евреи.

Д-р Огнянова твърди, че марксистката историография представя църквата като военнопредателна организация и изобщо не споменава за ролята ѝ в спасяването на

евреите в НДХ. Впрочем това съждение до голяма степен важи и за антикатолическите писания, които от десетилетия се тиражират в Съединените щати, Англия и др. страни.

Д-р Огнянова е взела отношение по още един спорен и продължително дискутиран в историографията въпрос – за отношението на Светия престол към диктаторските режими през периода на Втората световна война и в частност към хърватската държава.

В историографията Светата столица е упрекувана, че не е направила нищо, за да промени в позитивна посока ситуацията в Хърватия. Ватиканът одобрява основаването на НДХ – това е единствената католическа страна на Балканите, а хърватите са искрено вярващи католици. Същевременно папата лично помага на евреите по време на войната. Затова и до днес няма еднозначна оценка за неговата дейност и трудно ще се постигне и в бъдеще.

Както в случая с евреите, Светата столица се ангажира и със защитата на преследваните сърби в Хърватия. Ватиканът не може да остане настрана и от един толкова важен въпрос като масовите покатоличвания в НДХ. Поддържаната дълго, главно от просръбската историография теза, че папата ги е подкрепял и насърчавал в Хърватия е опровергана от д-р Огнянова.

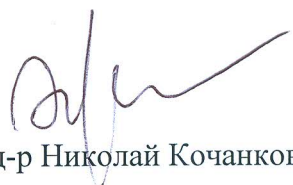
Приветствам куража на д-р Ирина Огнянова да се заеме с разработването на една сложна и политизирана тема. Авторката е съпоставила най-новите научни изследвания в областта на международните отношения, международното право и политическите науки. Използването на събрания изворов материал и наличната литература е направено с нужната доза респект и критично отношение към темата.

Обективната и прецизна научна интерпретация по темата, предложена от гл. ас. д-р Ирина Огнянова е постигнала заложените цели. С предложената монография е направена преоценка на стари и идеологически обременени тези в историографията. Направена е ревизия и на някои от митовете в хърватска история за периода 1941-1945 г.

Депозираниите студии и статии на гл. асистент д-р Ирина Огнянова също са в областта на историята на най-новото време и осветляват значими и дискуссионни проблеми като: хърватския национализъм, усташкото движение и връзките му с ВМРО, ролята на католическата църква в Хърватия в годините на Втората световна война и през периода на комунистическа Югославия.

В няколко студии и статии е направен преглед на развитието на еврейския въпрос в България между двете световни войни и в Хърватия по време на Независимата държава Хърватия, има и материали, посветени на политическото развитие на Хърватия след обособяването и като самостоятелна държава.

Изложените дотук приноси и постижения напълно отговарят на изискванията за академичната длъжност „доцент”. Затова убедено давам положително становище и предлагам на Научното жури да гласува положително кандидатурата на гл. ас. д-р Ирина Огнянова за заемане на академичната длъжност „доцент”, както и да направи мотивирано предложение до Научния съвет на Института за балканистика с център по тракология към БАН за избор на кандидата.

доц. д-р Николай Кочанков

20 октомври 2014 г.